

KENTTEN KÖYE GÖÇ

Prof. Dr. Mahmut TEZCAN

Ülkemizde kentleşme hareketinin hızlanması ile birlikte kırsal alan dan ve köysel yörelerden kentlere doğru hızlı bir göç olayı başlamıştır. Köyler adeta boşalmıştır. Bu hareket hâlâ devam etmektedir. Bu bir içgöç olayıdır ve sosyologların, sosyal antropologların ilgi alanına girdiği için bu konuda çok sayıda araştırma yapılmış, incelemeler yayınlanmıştır.

Kentleşme, ülkemizde son 50 yılda büyük bir hız kazanmıştır. Kuşkusuz bu durum, kentleşmenin somut göstergesi olmuştur. Sadece ülkemizde değil, bütün gelişmekte olan ülkeler aynı süreç içerisinde. Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki tüm ülkelerde toplumsal değişimin en belirgin özelliği, kentleşme hareketidir.

Bu yazımızda, kentlere göç olayının tersini, yâni, kentlerden köylere, ya da kırsal alanlara olan göçü ele alacağız. Bu hareket de son yıllarda başlamıştır. Ülkemiz için çok yeni bir olaydır. Henüz araştırmalara konu olmamış bu olay hakkında kişisel gözlemlerimize dayalı olarak bazı açıklamalarda bulunacağız. Bu açıklamalarımız, daha çok , kırsal alanlara göç nedenleri olacaktır.

Tarihte açlık, bunalım ve felâket durumlarında bazı kentler nüfuslarını boşaltmışlardır. Örneğin Roma İmparatorluğunun son günlerinde nüfus, köylere akmıştır. Roma, M.Ö. 5. yüzyılda 1.000.000 nüfustan 50.000'e düşmüştür. Yine, Rusya'da 1917'den 1922'ye kadar köylere göç olmuştur.

Günümüz Türkiyesinde büyük kentlerdeki nüfus öncelikle işsizlik ya da geçim sıkıntısı nedeniyle ekonomik bir sorunla karşılaşmıştır. İkinci olarak, barınma-konut yetersizliği ve kültürel, psikolojik sorunlar kente gelen nüfusu güç durumlara düşürmüştür. Bu hususlar ülkemizdeki aşırı kentleşmenin sağlıksız sonuçlarıdır. Ayrıca kentleşmenin dengeli olmayıp birkaç kentin aşırı derecede kalabalıklaşması da sorunların kaynağını oluşturmaktadır.

Köye, ya da kırsal alana göç, genel olarak iki türde görülmektedir. 1) Geçici göçler, 2) Sürekli olarak oraya yerleşmek niyetiyle yapılan göçler.

I. Geçici Göçler

Kırsal alana geçici göçler de çeşitli biçimlerde görülmektedir.

a) *Yaylaya Göç*

Esasen kırsal kesimde yaşayan köylümüz, yazın geçici olarak yaylaya çıkar. Özellikle hayvancılıkla geçinen yörelerimizde toplu olarak hayvanlarla birlikte köyün dışındaki yaylalara gidilir. Oradaki ot, su, çayırın bolluğu, hayvancılık için çekici olmaktadır.

Yaylaya geçici göçün bir başka kaynağı ise, kentlilerin yazın yaylaya çıkmasıdır. Anadolu'nun her tarafından bu gelenek yaygın olarak görülür. Özellikle varlıklı aileler, yazın serinlenmek için yaylada yaptıkları evlere gider, orada bir süre kalırlar. Temiz hava, gürültüden uzak, sâkin bir yaşam, doğayla başbaşa oluş gibi yararlar, kentliyi yaylalara çeker. Bu tür yaylalar tamamen kentlilerin oturdukları mahalleler haline dönüşmüşlerdir. Bakkal, manav gibi ihtiyaçlarını karşılayan küçük ticarî kuruluşlar hile buralarda görülmektedir.

b) *Bağ Evlerine Göç*

Yaz aylarında kentin uzağında bulunan bağ evlerine üç dört ay orada kalmak üzere yapılan göçlerdir. Üzümler toplandıktan ve değerlendirildikten sonra tekrar kente göç edilir.

c) *Denize Gidiş*

Kentin uzağında deniz kenarındaki kırsal kesime gidişlerdir. Deniz mevsiminde kamp, motel, otel gibi kuruluşlar süreli kalışlar için yararlanılan imkânlardır.

d) *Yazlığa Gidiş*

Genellikle deniz kenarında kurulmuş yazlık evlerde kırsal kesime dönüşü sağlayan konutlardır. Bunlar da yine üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin yararlandıkları fırsatlardır. Bunlar villa biçiminde bahçeli, müstakil, tek veya iki katlı evlerdir.

Ayrıca son yıllarda yazlığa sahip olma bakımından orta tabakalara mensup aileler de yararlanabilmektedirler. Özellikle kooperatifler yoluyla yaptırılan büyük siteler, daire daire satılarak adeta kent biçiminde yerleşim alanları oluşmuştur. Buralarda imkânı olanlar yılın dört beş ayında kalmaktadırlar. Hatta sıcak yörelerdeki bu yazlık evlerde, emekli olanlar, sürekli olarak kalmaktadırlar. Akdeniz ve Ege kıyıları bu niteliktedir. Bu yöreler, iş yerlerine yakın ise, kısa süreli tatillerde de yararlanılmaktadır. Sitelerin ve müstakil yazlıkların yoğun oldukları yöreler, turistik ve ticarî, ekonomik yönden bir canlılık kazanmaktadırlar.

e) *Tatil Köyleri*

Yine, genellikle varlıklı ailelerin gidebildikleri, deniz kenarlarında ticarî olarak kurulmuş "Tatil Köyleri"de kırsal kesime göçü yaratmıştır. Buralarda kısa süreli kalışlar söz konusudur. Bu köyler yapay olarak kurulmuşlardır. Kentsel yaşam egemendir.

II. Kırsal Alanlara Sürekli Göçler

Kentten kırsal kesime, orada sürekli olarak oturmak için yapılan göçler de çeşitli biçimlerde görülmektedir.

a) *Kentin Büyümesi*

Kentleşmenin yoğun olduğu yörelerde kentler sürekli olarak büyümekte ve alanını genişletmektedir. Alanını genişletmek, kırsal kesime kayış biçiminde olmaktadır. Böylece, kente yakın civar köyler ve merkez köyler, kentin bir parçası, bir semti olmaktadır. Ankara, kentleşmenin yoğun olduğu bir yöre olarak bu konuda güzel bir örnek oluşturmaktadır. Örneğin, Hasanoğlan Köyü, bugün kentin bir parçası durumuna gelmiştir. Tren ve otobüslerle ulaşım kolaylığı, orada oturabilme, yerleşebilme imkânını arttırmıştır.

b) *Kentin Dışına Yerleşme*

Kentin kirli havasından, gürültüsünden, kalabalıklığından, kurtulmak kaygılarıyla kentin biraz uzağında arsası olan ailelerin oralara ev yaparak yerleşmeleri hareketidir. Örneğin, Ankara'nın Eskişehir yolundaki, Çubuk yolundaki evler bu amaçlarla yapılmışlardır. Bunların bir kısmı geniş arazi üzerinde yerleşerek çiftlik biçiminde oluşmuşlardır. Böylece doğa ile başbaşa olma özlemi giderilmektedir. Bahçede çiçek, meyva, kümes hayvanları yetiştirmektedirler. Bazıları ise besi çiftliği,

v.s. biçiminde faaliyet göstermektedirler. Böylece banliyö semtlerinin ülkemizde giderek arttığını görmekteyiz.

c) *Emeklilik, Yaşlılık*

Kentten köye yerleşmenin en yaygın biçimlerinden birisi de memur, işçi emeklilerinin yaşamlarının geri kalan kısmını köylerinde geçirmek isteğidir. Kent yaşamından bıkmış bu kişilerin köye yerleşmelerinde en büyük etmen, köydeki mal varlıklarıdır. Köyde kendi mallarına sahip çıkmak, malının başında olmak, onlara mutluluk vermektedir.

Sağlık, çocuklarıyla kentte anlaşılamamak, geçmiş yaşantılarını, doğup büyüdüğü yerleri, özlemleri, kent yaşamından bıkkınlık da diğer nedenler arasındadır.

Ayrıca, köyde yakınları, akrabaları olduğu için orayı tercih edebilmektedirler. Böylece kentte iken köyle bağlantılarını kesmemiş olmaları, onları tekrar köye itmştir.

d) *Büyük Kentlerdeki Geçim Zorluğu*

Büyük kentlerde yaşamak, artık giderek zorlaşmaktadır. Pahalılık, dar gelirli kimselerin kentte yerleşmelerini engellemektedir. Ev kiralmasının giderek yükselmesi, su, elektrik, ulaştırma giderlerinin aşırı artışı, eşlerin birlikte çalışmaları ile bile giderilememektedir. Bu nedenle aileler köye olmasa bile kaza, kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinde yaşamayı tercih eder duruma gelmişlerdir. Esasen bu gibi küçük yerleşim birimleri de, kırsal niteliklerini korumaktadırlar. Bu nedenle onların buralara gidişleri de yine kıra yönelme olarak nitelendirilebilir.

Kıra yönelme, hükümet tarafından da desteklenmektedir. Devlet politikası olarak dengeli bir kentleşmeyi gerçekleştirmek için nüfusu, büyük kentlerden kırsal alanlara kaydırmak isteği, başbakan tarafından resmen açıklanmıştır. Hatta kentte yaşama vergisi, kente ayak basma parası alınacağını da basından öğrenmiştik.

e) *Kent Dışına İş Yerlerinin Kurulması*

Kentten kırsal kesime göçü hızlandıran bir neden de, fabrika, atelye gibi önemli iş yerlerinin ve çeşitli sanayi kuruluşlarının kent dışına kurulmasıdır. Kırsal kesimi kalkındırmak amacıyla bilinçli olarak kurulan bu gibi kuruluşlar, dengeli kentleşmeyi amaçlamaktadır. Böylece iş ve ulaşım sorunu çözümlenince, nüfus, kentten kırsal kesime doğru kayar. Özellikle büyük kentlerdeki işsizler, öncelikle buralara giderler.

III. Köye Göç Konusunda Bazı Eğilimler

Kentten köye göçe ilişkin yazımız, daha çok bu hareketi Türkiye açısından ortaya koymak biçiminde oluşmuştur. Bu olay günümüz Türkiyesinde yeni başlamıştır. Oysaki Avrupa sanayi ülkelerinde çoktandır görülmektedir. Bizde ise bu göç henüz hız kazanmamıştır. Fakat yakın bir gelecekte hızlanacağını söyleyebiliriz. Özellikle gecekondular da geçim sıkıntısı nedeniyle geri dönüş eğilimlerinin artmakta olduğu gözlemlenmiştir.

İstanbul gecekondularında yapılan bir araştırmada kente yeni gelmiş olanların büyük bir çoğunluğunun oradan ayrılmak istemedikleri saptanmıştır¹. İstanbuldan ayrılmak isteyen % 21 oranındaki bir grubun ancak % 5'inin geri dönüş kararı içinde olduğu belirlenmiştir². Yazar, bu durumu, yeni kentlilerin görelî maddî kolaylıklarla, toplumsal güçlüklerin çatışmasından doğan bir "çapraz baskı" altında buldukları biçiminde açıklıyor.

Yine, aynı araştırmaya göre İstanbul'da kararlılık kazanamamış bireyler içinde kent ya da kasaba kökenli olanların ilke olarak yurt dışına, köy kökenli olanların büyük çoğunluğunun ise, geri dönme eğilimi içinde olduğu anlaşılmıştır³.

Konu, gazetelere de zaman zaman yansımaktadır. Örneğin, İstanbul'da tartıcılık yapan 73 yaşındaki Trabzonlu Hüseyin Başar, gazetecinin sorusunu şöyle yanıtıyor: "Ne İstanbul'u? O, kırk yıl önceydi. Şimdi herşey değişti, çekilmez hale geldi. Benim gibi ihtiyarladı artık, huy-suzlaştı."⁴

15 yıldır İstanbul'da taksi şoförlüğü yapan Mehmet Bağlayıcı, trafikten şöyle yakınıyor: "Sinirlerim altüst... Van'a döneceğim. Yaylalar, buz gibi sular, ayranlar beni bekliyor"⁵.

Adı geçen gazetenin alt başlıkları şöyle: İstanbul nüfusunun % 61.3'ünü oluşturan Anadolu kökenli 3 milyon 350 bin yurttaşımız, pa-

1 İrmak, Yakut: "Ülkemizde Kentleşen Nüfusta Köye Dönüş Eğilimlerine İlişkin Bir Araştırma". Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın anısına Armağan I, İstanbul, 1982, İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 1.

2 İrmak, Yakut. a.g. yazı.

3 İrmak, Yakut. a.g. yazı.

4 Hürriyet, 28.8.1988

5 Hürriyet, 28.8.1988

halılık, trafik, gürültü, pislik ve büyük kentin yarattığı stresten bezmiş durumda, dönüş özlemi ya da hazırlığı içinde...”⁶.

Bir başka haberde, “Ankara’da hergün 50 aile, köylerine dönebilmek için Kızılay’a başvuruyor” biçimindedir⁷. Kızılay bu vatandaşlara dönüş için yol ve yiyecek parası vermektedir.

SONUÇ

Su, yol, elektrik gibi temel ihtiyaçların kırsal kesimlere yayılarak götürülmesi, ulaşım ve iletişim imkânlarının hızlanarak yayılması, tv., radyo, telefon gibi araçların kırsal kesime girmesi, kentlerin çekiciliğini azaltmaktadır. Dengeli bir kentleşme politikası yeterince uygulandığı zaman, hareketin yoğunlaşması beklenebilir. Yâni Anadolunun her tarafındaki kentleri geliştirmekle, kırsal kesime kentsel hizmet götürmekle büyük kentlerdeki insanların da buralara yeniden göçü kaçınılmaz olabilir. Kentten köye giden bu insanlar, geleceğin toplumsal dinamiklerini de gerçekleştirebilirler. Özellikle kentsel düşünce, yenilikler, tutum ve değerler, köylerin kalkınmasında kuşkusuz önemli roller oynayacaktır.

6 Hürriyet, 28.8.1988

7 Güneş, 13.4.1988